

Бойченко Е.Б.

ДІАГНОСТИКА ВІДТВОРЕННЯ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО СОЦІУМУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розроблено теоретичні засади забезпечення діагностики відтворення продуктивних сил у контексті розвитку регіонального соціуму. Доведено, що об'єктом діагностики відтворення продуктивних сил у контексті розвитку регіонального соціуму виступає процес відтворення соціального життя населення регіону; предметом дослідження є складові соціального життя населення регіону, а саме: відтворення населення і трудових ресурсів, суспільного здоров'я, освітнього рівня та умов культурного розвитку населення. Вибір методів діагностики здійснюється для кожної складової відтворення соціального життя населення регіону з урахуванням особливостей умов формування та існування.

Ключові слова: відтворення продуктивних сил, регіональний соціум, діагностика, об'єкт діагностики, мета та завдання діагностики.

Постановка проблеми. Відтворення продуктивних сил у контексті розвитку регіонального соціуму полягає у розумінні того, що людина є головною продуктивною силою суспільства, творцем матеріальних благ, яка забезпечує розвиток та інтенсифікацію виробництва. Отже виявлення закономірностей відтворення продуктивних сил у контексті розвитку регіонального соціуму, яке відбувається за умов певних соціальних відносин і національних традицій, соціально-економічних і демографічних особливостей, зумовлює необхідність проведення діагностики цього процесу та отримання обґрунтованого висновку на засаді сукупності методів, засобів та принципів, які забезпечують виявлення наявних тенденцій.

Незважаючи на підвищений інтерес науковців до обраної проблематики, дослідження процесів відтворення продуктивних сил у контексті розвитку регіонального соціуму не втрачають актуальності. Недостатність розроблення обраної проблематики в сучасній вітчизняній науці ускладнюють дослідження особливостей життєдіяльності регіонального соціуму, які створюють умови для відтворення продуктивних сил регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанням методології діагностики присвячено чимало досліджень провідних вчених, таких, як В.Н. Василенко [1,2], А.Г. Гранбер [3], О.Г. Дмитриева [4], С.Г. Зеленская [5], Л.А. Костирко [6], В.Н. Лексин [7], О.С. Мельникова [8] та інші. Але варто зазначити, що у сучасній науці не має чіткого підходу щодо визначення поняття діагностика, і, як наслідок цього, визначення науково-методичних засад діагностики відтворення продуктивних сил у контексті розвитку регіонального соціуму.

Формулювання цілей статті. Метою статті є обґрунтування теоретичних засад діагностики відтворення продуктивних сил у контексті розвитку регіонального соціуму.

Виклад основного матеріалу дослідження. У попередніх дослідженнях доведено, що відтворення продуктивних сил у контексті розвитку регіонального соціуму полягає у відновленні робочої сили як головного ресурсу економіки та як основного елементу виробництва.

Об'єктом діагностики відтворення продуктивних сил у контексті розвитку регіонального соціуму виступає процес відтворення соціального життя населення регіону; предметом дослідження є складові соціального життя населення регіону, а саме: відтворення населення і трудових ресурсів, суспільного здоров'я, освітнього рівня та умов культурного розвитку населення. Вибір методів діагностики доцільно здійснювати для кожної складової відтворення соціального життя населення регіону з урахуванням особливостей умов формування та існування.

Під діагностикою відтворення населення регіону слід розуміти комплекс науково-прикладних досліджень, спрямованих на виявлення, опис та ототожнення проблем, пов'язаних із визначенням і зміною регіональних демографічних процесів. Метою діагностики відтворення населення регіону є виявлення тенденцій розвитку демографічних явищ і процесів, необхідних для ідентифікації проблемних ситуацій, знання, які дозволяють або переламати негативний тренд, або закріпити і підсилити позитивні процеси, що мають місце у всіх сферах життєдіяльності населення регіону. Важливими завданнями такого дослідження виступають: 1) виявлення причин зміни чисельності і територіальної організації населення; 2) ідентифікація проблем зміни статево-вікової, національної, конфесійної, шлюбно-сімейної структури в певному регіоні; 3) попередження негативних тенденцій у проце-

© Бойченко Еліна Борисівна, к.е.н., доцент кафедри економіки підприємств, старший науковий співробітник, Інститут економіко-правових досліджень НАН України, м. Київ, тел.: 0505210254, e-mail: elina-boychenko@rambler.ru

сах природного, механічного і соціального руху населення на цій території.

Об'єктною базою діагностики виступає відтворення населення регіону як процес безперервного відновлення чисельності людей. Його слід розглядати як сукупність двох видів руху: природного (народження та смерть) і механічного (переміщення людей через кордони тих або інших територій зі зміною місця проживання, тобто міграція) та соціальний рух, як зміна соціального статусу індивіда.

Проведення діагностики відтворення населення регіону припускає використання системного підходу, який обумовлений складним характером демографічних процесів і розвитком на-

селення регіону, різноманітням їх зв'язків і відносин, необхідністю всебічного дослідження процесів життєдіяльності населення. Використання системного підходу полягає у тому, що, по-перше, оцінюються зміни кожної складової відтворення населення регіону. По-друге, вимірюються зміни впливу цих складових на відтворення населення. По-третє, оцінюються зміни відтворення населення по кожному населеному пункту регіону. Таким чином, проведення діагностики є дослідженням різних напрямів та етапів відтворення населення регіону на підставі сукупності методів, засобів і принципів, що забезпечують виявлення тенденцій, властивих регіональному соціуму (рис. 1).

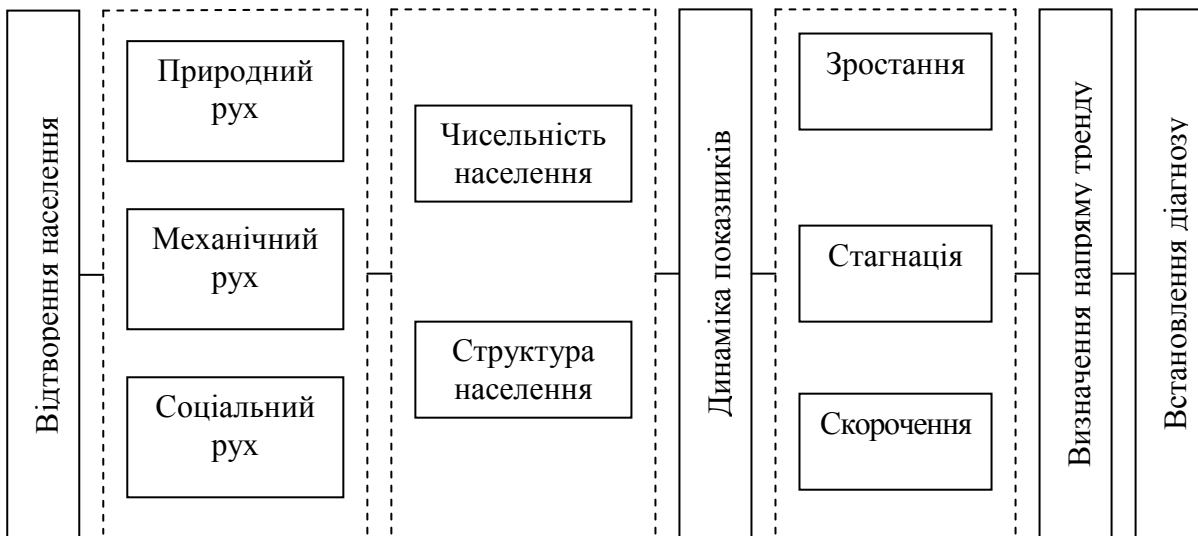

Рис. 1. Системний підхід до діагностики відтворення населення регіону*

* Власна розробка автора

Запропонована послідовність етапів проведення діагностики, покликаних забезпечити отримання обґрунтованого висновку на підставі встановленого стану досліджуваних складових відтворення населення регіону, може бути такою:

встановлення зміни чисельності населення регіону з використанням показників чисельності наявного й постійного населення, що тимчасово проживає та тимчасово відсутнє, а також складання балансу його категорій;

виявлення особливостей територіальної організації населення, яка характеризується ступенем зрілості, впорядкованості і раціональності систем розселення населення регіону, що склалися;

визначення структури населення регіону (статеві-вікової, національної, конфесійної, сімейної і шлюбної);

встановлення напрямку та швидкості зміни відповідних показників, які характеризують відтворення населення регіону;

зіставлення регіональних темпів зміни показників відтворення населення з національними показниками;

визначення ступеня нерівномірності в розселенні на території регіону, а також у масштабах країни;

обґрунтування чинників впливу на процеси відтворення населення регіону;

встановлення діагнозу відтворення населення регіону.

Під діагностикою відтворення трудових ресурсів слід розуміти комплекс науково-методичних і науково-прикладних досліджень, спрямованих на виявлення, опис і ототожнення проблемних ситуацій при формуванні, розподілі, перерозподілі та використанні тієї частини населення, що за своїм фізичним розвитком, розумовими здібностями і знаннями здатна займатися суспільно корисною діяльністю. Головною метою проведення діагностики відтворення трудових ресурсів є виявлення негативних тенденцій розвитку явищ та процесів при формуванні, роз-

поділі, перерозподілі та використанні трудових ресурсів. Наявність різних науково-методичних підходів до діагностики відтворення трудових ресурсів із позицій кількісних, якісних і структурних характеристик дозволяє застосовувати відповідний інструментарій, що уможливило діагностування регіонального соціуму.

Послідовність проведення діагностики відтворення трудових ресурсів полягає у такому: виявлення тенденцій розвитку в процесах їх формування, розподілу, перерозподілу та використання; уніфікація підходів і стандартизації методів за умов обмеженості існуючих показників, що, у свою чергу, звужує можливість виявлення проблемних явищ і процесів; аналітичне обґрунтування, необхідне для формування заходів з управління трудовими ресурсами, ефективного їх використання, а також перспектив розвитку. Завданнями дослідження виступають: 1) виявлення

причин зміни у структурі трудових ресурсів; 2) ідентифікація проблем зміни у структурі економічно активного населення у певному регіоні; 3) попередження негативних тенденцій у процесах формування, розподілу, перерозподілу та використання трудових ресурсів.

Об'єктною базою діагностики виступає процес формування, розподілу, перерозподілу та використання трудових ресурсів. Цей процес слід розглядати як послідовну зміну перелічених фаз. Слід брати до уваги, що природний, механічний та економічний рух населення впливає на кількісні характеристики трудових ресурсів; у свою чергу соціальний рух – на якісні. Діагностика зміни умов природного, механічного, економічного та соціального руху населення передбачає встановлення залежності процесів відтворення трудових ресурсів від змін у його соціально-економічній реальності (рис. 2).

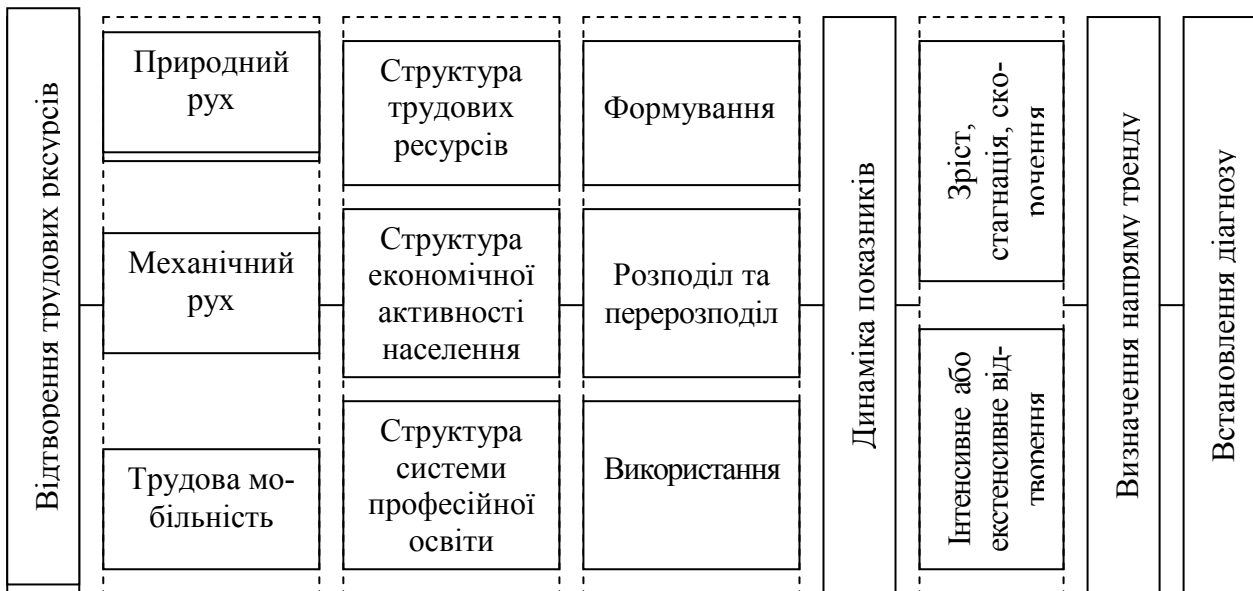

Рис. 2. Системний підхід до діагностики відтворення трудових ресурсів регіону*

* Власна розробка автора

Діагностику відтворення трудових ресурсів слід здійснювати за такими напрямками:

- на фазі формування – встановлення зміни чисельності населення регіону у працездатному та молодше працездатного віку, у тому числі міського та сільського; чисельності працюючих пенсіонерів; учнів професійно-технічних навчальних закладів, студентів ВНЗ I-II та III-IV рівнів акредитації; працівників, які підвищили кваліфікацію; у структурі підготовки та підвищення кваліфікації кадрів;

- на фазі розподілу та перерозподілу – визначення змін у чисельності зайнятого населення за видами економічної діяльності за економічною активністю; структури економічно активного та неактивного населення; співвідно-

шення між ЕАН та ЕНН; ЕНН, безробітними та зайнятими; зайнятими та безробітними;

- на фазі використання – визначення оцінки ефективності використання трудових ресурсів; динаміки швидкості зміни валового регіонального продукту, продуктивності праці та середньорічної заробітної плати; співвідношення валового регіонального продукту та чисельності зайнятих; попиту та пропозиції робочої сили; вивільнення працівників; навантаження незайнятих трудовою діяльністю громадян на одне вільне робоче місце; рівень та тривалість безробіття;

- встановлення напрямку і швидкості зміни показників, що характеризують відтворення трудових ресурсів регіону;

- зіставлення регіональних темпів зміни показників відтворення трудових ресурсів із державними;

- виявлення чинників впливу на процеси відтворення трудових ресурсів регіону;
- постановка діагнозу відтворення трудових ресурсів регіону.

Доцільність проведення діагностики відтворення трудових ресурсів полягає у такому:

- виявлення тенденцій розвитку у процесах їх формування, розподілу і перерозподілу та використання;

- уніфікація підходів і стандартизації методів за умов обмеженості існуючих показників, які звужують можливості виявлення проблемних явищ і процесів;

- аналітичне обґрунтування, необхідне для формування заходів щодо управління тру-

довими ресурсами, ефективного їх використання, а також перспектив розвитку.

Діагностику відтворення суспільного здоров'я населення визначено як комплекс науково-прикладних і науково-методологічних досліджень, спрямованих на виявлення, опис й ототожнення проблемних ситуацій у забезпеченні медичними послугами, їх доступністю та якістю, а також у стані здоров'я населення регіону (рис.3). Слід зазначити, що головною метою проведення діагностики відтворення суспільного здоров'я населення є виявлення тенденцій розвитку фізичного, духовного і соціального благополуччя мешканців регіону, що забезпечують демографічний розвиток, максимально можливу тривалість життя і трудову активність, необхідні для ідентифікації проблемних ситуацій, знання про них дозволяє або переламати негативний тренд, або закріпити та підсилити позитивні процеси.

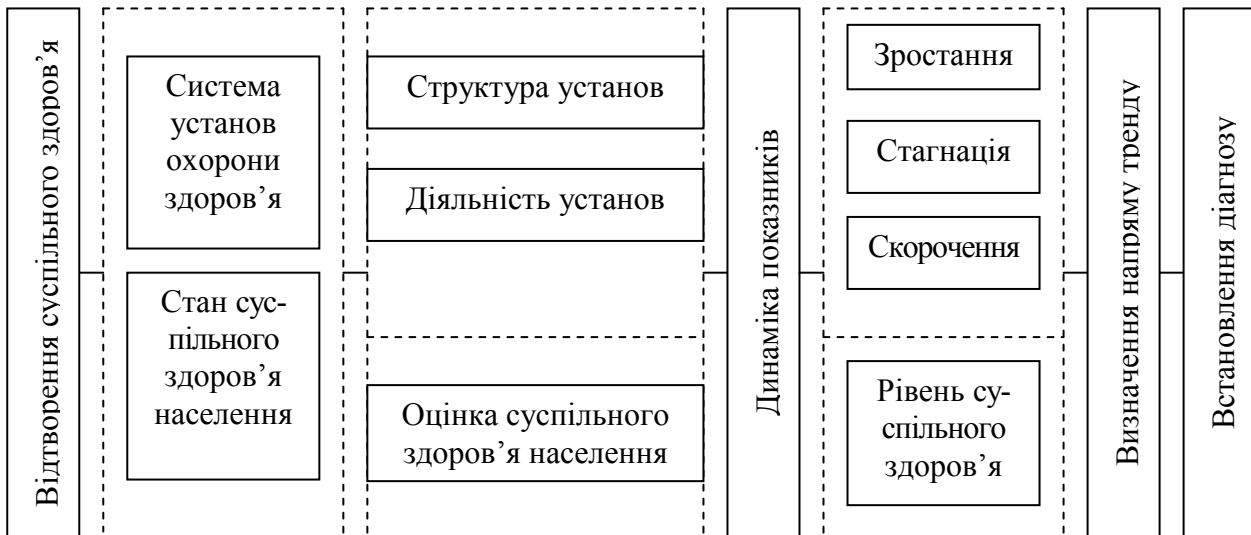

Рис. 3. Системний підхід до діагностики відтворення суспільного здоров'я населення регіону*

* Власна розробка автора

Діагностику відтворення суспільного здоров'я населення регіону необхідно розглядати як дослідження, основними напрямками якого є: 1) виявлення проблем змін у характеристиках суспільного здоров'я населення регіону і причин їх виникнення; 2) виявлення та ідентифікація проблем змін у структурі системи охорони здоров'я; 3) попередження негативних тенденцій у процесах відтворення суспільного здоров'я населення регіону.

Під діагностикою відтворення освітнього рівня регіонального соціуму слід розуміти комплекс науково-прикладних досліджень, спрямованих на виявлення, опис та ототожнення проблем, пов'язаних із визначенням і зміною цілеспрямованих процесів у вихованні та навчанні, досягнутих результатів в інтересах людини та регіонального соціуму. Метою діагностики відтворення освітнього рівня населення є виявлення

тенденцій у його формуванні та визначення пріоритетів розвитку системи навчання.

Завданнями діагностики виступають такі питання: 1) встановлення доступності освіти для населення відповідної території; 2) виявлення та ідентифікація проблем змін у системі освіти та здобутті освітнього рівня населення; 3) визначення відповідності наявного освітнього рівня населення потребам економіки; 4) попередження негативних тенденцій у процесах здобуття відповідного освітнього рівня. Отже діагностика відтворення освітнього рівня регіонального соціуму дозволяє виявити причинно-наслідкові зв'язки розвитку системи освіти і здобуття освітнього рівня населенням; встановити відповідність рівня професійної освіти потребам виробництва, науки, техніки та культури, а також суспільним відносинам.

Об'єктною базою діагностики відтворення освітнього рівня регіонального соціуму виступає процес здобуття загальної (обов'язкової) та професійної освіти відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня (кваліфікований робітник, молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр) населенням та розвиток системи освіти і науки.

Діагностику відтворення освітнього рівня регіонального соціуму необхідно здійснювати на підставі системного підходу, який дозволяє встановити вплив кожної складової цього процесу на отримання освітнього рівня соціумом та оцінити його (рис. 4).

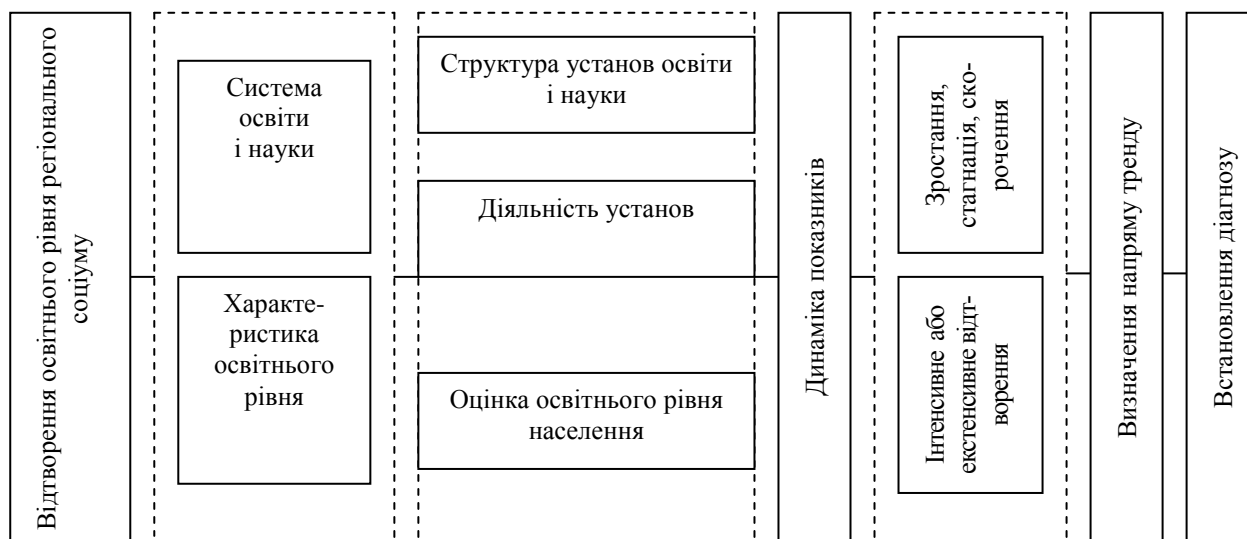

Рис. 4. Системний підхід до діагностики відтворення освітнього рівня регіонального соціуму*

* Власна розробка автора

Послідовність етапів проведення діагностики, результати яких покликані забезпечити отримання обґрунтованого діагнозу, може бути такою:

- встановлення змін у структурі закладів освіти та науки регіону, до яких належать дошкільні заклади – ясла-садки, дитячі садки, ясла-садки сімейного, комбінованого, компенсуючого типу (спеціальні та санаторні), навчально-виховні комплекси тощо; загальноосвітні навчальні заклади – школи, ліцеї, гімназії, колегіуми, навчально-виховні комплекси, санаторні школи, а також спеціальні школи (школи-інтернати) та школи соціальної реабілітації); позашкільні навчальні заклади, які здійснюють освітню діяльність поза межами обов'язкової шкільної навчальної програми, до них належать палаци, будинки, центри, станції дитячої, юнацької творчості, учнівські та студентські клуби, дитячо-юнацькі спортивні школи, школи мистецтв, студії, початкові спеціалізовані мистецькі навчальні заклади, бібліотеки, оздоровчі та інші заклади; заклади професійної освіти – професійно-технічні та вищі навчальні заклади I-II та III-IV рівнів акредитації;

- визначення ступеня охоплення та доступності для населення закладів освіти;

- встановлення напрямку і швидкості зміни відповідних показників, що характеризують відтворення освітнього рівня регіонального соціуму;

- встановлення діагнозу відтворення освітнього рівня регіонального соціуму.

Під діагностикою умов відтворення культурного розвитку населення розуміється комплекс науково-методологічних і науково-прикладних досліджень, спрямованих на виявлення, опис та ототожнення проблем, пов'язаних із забезпеченням населення послугами у сфері культури, мистецтва, інформаційних ресурсів, спорту та відпочинку в умовах соціального життя населення регіону. Метою діагностики умов відтворення культурного розвитку регіонального соціуму є виявлення певних тенденцій у загальній системі надання культурних послуг населенню, на засаді яких відбувається його культурне становлення. Результатом проведення діагностики є встановлення діагнозу, тобто формування обґрунтованого висновку на підставі визначеного стану умов культурного розвитку, виявлення причин, що викликають відхилення від нормативних показників, і прогнозування тенденцій цього розвитку.

Діагностику умов відтворення культурного розвитку регіонального соціуму необхідно розглядати як дослідження, основними завданнями якого є: 1) виявлення та ідентифікація проблем зміни у структурі установ культури; 2) визначення змін у діяльності установ культури; 3) виявлення проблем зміни у характеристиках культурного розвитку населення регіону і при-

чин їх виникнення; 4) попередження негативних тенденцій у процесах формування культурного рівня населення регіону.

Об'єктною базою діагностики виступає культурний розвиток населення регіону як про-

цес виникнення, взаємодії, зміни, збереження і передачі (успадкування) історично-культурних цінностей у різних сферах суспільного життя, в ході якого відбувається розвиток регіонального соціуму (рис. 5).

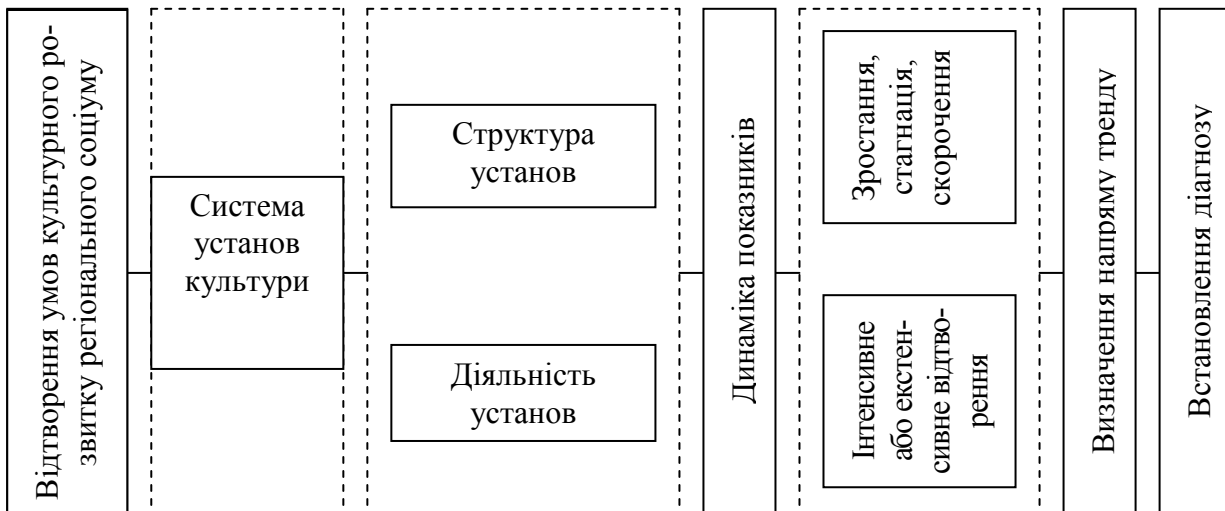

Рис. 5 Системний підхід до діагностики відтворення умов культурного розвитку регіонального соціуму*

* Власна розробка автора

Послідовність етапів проведення діагностики відтворення умов культурного розвитку регіонального соціуму доцільно запропонувати таку:

виявлення тенденцій змін у фінансовому забезпеченні галузі на засаді визначення обсягів видатків на культуру, питомої ваги витрат на неї та на мистецтво у загальних витратах регіону, сукупних бюджетних витрат на культуру та мистецтво у розрахунку на одну особу, кредиторської заборгованості. Діюча модель фінансування культури та мистецтва ґрунтується на тому, що надання населенню послуг у сфері культури, мистецтва, інформаційних ресурсів, спорту та відпочинку здійснюється за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів; коштів, що надходять від господарської діяльності, надання платних послуг; грантів, благодійних внесків, добровільних пожертвувань фізичних та юридичних осіб та інших, не заборонених законодавством джерел;

визначення структури закладів культури регіону, до яких належать театри, філармонії, організації телебачення та радіомовлення, демонстратори фільмів, видавництва, музеї, бібліотеки, заклади культури клубного типу, цирки, парки культури та відпочинку, позашкільні заклади естетичного виховання і дозвілля дітей та юнацтва, функцією яких є надання культурних послуг населенню з метою його різностороннього розвитку;

встановлення змін у споживанні культурних послуг населенням регіону на засаді дослідження показників кількості відвідувань театрів,

концертних організацій, музеїв та кіносеансів; кількості бібліотек, закладів культури клубного типу та місць у кінотеатрах, книжкового фонду бібліотек;

визначення ступеня доступності закладів культури та освіти;

виявлення особливостей способу життя населення в контексті відтворення його культурного рівня;

встановлення напрямку і швидкості зміни відповідних показників, що характеризують відтворення умов культурного розвитку регіонального соціуму;

встановлення діагнозу відтворення умов культурного розвитку регіонального соціуму.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином доведено, що доцільність проведення діагностики відтворення продуктивних сил у контексті розвитку регіонального соціуму полягає в уніфікації підходів, стандартизації методів, обмеженості існуючих показників, що звужують можливості виявлення проблемних явищ і процесів, у створенні аналітичного обґрунтування, необхідного для формування заходів, що сприяють соціально-економічному розвитку регіонального соціуму.

Результати діагностики відтворення продуктивних сил у контексті розвитку регіонального соціуму дозволяють визначити причинно-наслідкові зв'язки:

між демографічними явищами та процесами, загальні й окремі тенденції та закономірності їх розвитку з урахуванням національних традицій і соціально-економічних особливостей регіону (діа-

гностика відтворення населення). Вирізнення таких тенденцій і закономірностей дає можливість розпізнати негативні (кризові) явища та процеси, встановити передумови їх виникнення, визначити й оцінити відхилення від еталона (нормативних показників, прийнятних для відповідної території). Це, у свою чергу, дозволяє обирати найбільш ефективні заходи, здатні в короткостроковій перспективі або переломити негативний тренд у їх перебігу, або закріпити та підсилити позитивні процеси; оцінити стан фізичного, духовного і соціального благополуччя населення регіону, виявити причини та закономірності його розвитку з урахуванням особливостей функціонування регіональної системи охорони здоров'я, техногенного навантаження території, економічного і соціального розвитку регіону (діагностика відтворення суспільного здоров'я);

між існуючими демографічними процесами та сучасними тенденціями розвитку системи професійної освіти, економіки з урахуванням соціально-економічних особливостей регіону та кон'юнктури регіонального ринку праці, що склалася (діагностики відтворення трудових ресурсів);

між існуючою освітньою системою та набуттям відповідного освітнього рівня населенням (діагностики відтворення освітнього рівня);

між існуючою мережею закладів культури та культурним розвитком регіонального соціуму, загальні й окремі тенденції та закономірності їх розвитку з урахуванням національних традицій і соціально-економічних особливостей регіону (діагностики умов відтворення культурного розвитку населення).

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Василенко В. Методология экономической диагностики регионов / В. Василенко // Экономика Украины. – 2008. – № 9. – С. 4–17.
2. Диагностика развития регионов: структура, границы, методы: монография / В.Н. Василенко, П.В. Гудзь, О.А. Кратт и др.; под науч. ред. В.Н. Василенко. – Донецк: Юго-Восток, 2009. – 286 с.
3. Гранберг А.Г. Основы региональной экономики : учеб. для студ. вузов /А.Г. Гранберг ; Гос. ун-т, Высшая школа экономики . – 3-е изд. – М.: ГУВШЭ, 2003. – 492 с.
4. Дмитриева О.Г. Региональная экономическая диагностика. /О.Г. Дмитриева. – Спб.: Изд-во Санкт-Петербургского университета экономики и финансов, 1992. – 127с.
5. Зеленская С.Г. Инвестиционный потенциал: методы диагностики экономического развития региона /С.Г. Зеленская // Инновационный вестник. – 2007. – №2. – С. 35–37.
6. Костырко Л.А. Финансовая диагностика в стратегическом управлении хозяйствующего субъекта /Л.А. Костырко // Проблемы развития внешне-экономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект: сб. науч. тр. – Донецк: ДонНУ, 2003. – Ч. 3. – С. 716–721.
7. Лексин В.Н. Региональная диагностика: сущность, предмет и метод, специфика применения в современной России (вводная лекция предполагаемого учебного курса) /В.Н. Лексин // Российский экономический журнал. – 2003. – №9-10. – С. 64–86.
8. Мельникова О.С. Теоретичні та методологічні підходи до визначення «економічної діагностики» /О.С. Мельникова // Управління економікою регіону та підприємства: зб. наук. праць. – Донецьк: ДонДАУ, 2003. – Вип. 29, Т. 4. – С. 137–144.

REFERENCES

1. Vasilenko V. (2008). Metodologija jekonomicheskoy diagnostiki regionov [Methodology of economic diagnostics regions]. *Jekonomika Ukrain – Ukraine's economy*, 9, 4-17 [in Ukrainian].
2. Vasilenko V. N., Gud'z' P. V., & Kratt O. A. (2009). *Diagnostika razvitija regionov: struktura, granicy, metody* [Diagnosis of regional development: the structure, boundaries, methods]. Donetsk: Jugo-Vostok [in Ukrainian].
3. Granberg A. G. (2003). *Osnovy regional'noj jekonomiki* [Basics of regional economics]. Moskva: GU-VShJe [in Russia].
4. Dmitrieva O.G. (1992). *Regional'naja jekonomicheskaja diagnostika* [Regional economic diagnostics]. Sankt-Peterburg: Sankt-Peterburgskogo Universiteta jekonomiki i finansov [in Russia].
5. Zelenskaja S.G. (2007). Investicionnyj potencial: metody diagnostiki jekonomicheskogo razvitija regiona [Investment potential: diagnostic methods of regional economic development]. *Innovacionnyj vestnik – Innovation Gazette*, 2, 35-37 [in Russia].
6. Kostyrko L.A. (2003). Finansovaja diagnostika v strategicheskom upravlenii hozjajstvujushhego subekta [Financial diagnostics in the strategic management of the business entity]. *Problemy razvitija vneshnejekonomicheskikh svjazej i privlechenija inostrannyh investicij – Problems of development of foreign economic relations and attraction of foreign investments*, 3, 716-721 [in Ukrainian].
7. Leksin V.N. (2003). Regional'naja diagnostika: sushhnost', predmet i metod, specifika primenenija v sovremennoj Rossii (vvodnaja lekcija predpolagaemogo uchebnogo kursa) [Lexin VN Regional diagnosis: the nature, subject and method, the specific application in modern Russia (introductory lecture course intended)]. *Rossijskij jekonomicheskij zhurnal – Russian Economic Journal*, 9-10, 64-86. [in Russia].
8. Mel'nykova O.S. (2003). Teoretychni ta metodologichni pidhody do vyznachennja «ekonomichnoi' diagnostyky» [Theoretical and methodological approaches to determining the "economic diagnostics"]. *Upravlinnja ekonomikou regionu ta pidpryjemstva – Managing the economy of the region and enterprises*, 4, 137-144 [in Ukrainian].